

Иван Рашковић¹

Универзитет у Београду,
Архитектонски факултет, Департман за архитектуру,
Београд

Игор Марић
Регионализам у српској модерној архитектури
Београд, Институт за архитектуру и урбанизам (ИАУС), 2015

Појам регионализма у домаћој архитектури, на начин како је обрађен у новој монографији Игора Марића, представља унапређење тумачења поменутог феномена. Напредак се огледа у прецизнијем одређењу појединих појмова из посматране области, ширини сагледавања предмета рада, као и у осавремењеном разликовању елемената који га сачињавају.

Пет основних делова монографије дефинише линеарни временски низ у оквиру ког је постављена тема – и то од раног средњег века до данас, а у склопу којег се приказује развој ауторског приступа домаћој архитектури регионалних обележја.

Зачеци регионалних тенденција – средњи век представља прву целину, односно својеврсни увод у основно разматрање, будући да утврђује изворишта онога што ће аутор касније означити као регионални приступ архитектури у Србији. Овде се даје преглед средњовековног српског градитељства кроз четири основна историјска периода: преднемањички, рашки, српско-византијски и моравски. Они се постављају као полазиште за каснији наставак развоја домаће архитектуре у оквиру независне државе 19. века.

Друга целина, под насловом: *Развој националне, српске стила у архитектури у 19. и 20. веку*, осветљава природну везу архитектура Србије 19. века са националним историјским узорима, што је резултирало претежно романтичарском концепцијом, ослоњеном на средњовековну прошлост. Приказани објекти сакралне и јавне намене дела су домаћих стручњака школованих на европским универзитетима, као и значајног броја странаца, међу којима се у првој половини 20. века истичу архитекти емигрирали из Русије после комунистичке револуције. Изабрани примери испољавају поменути романтизирани приступ у оквиру кога доминирају

¹ ivan.raskovic@agm.rs

средњовековни обликовни елементи и детаљи, који су исти као и у случају храмова – просторне шеме темељене на историјским матрицама. Објекти јавне намене овде представљају потврду државног, програмског аспекта националног романтизма, односно, својеврсног консензуса стваралаца и државе да на тај начин конципирају репрезентативну архитектуру своје епохе.

Трећа целина, названа: *Народна архитектура, период 1815. – 1920.*, обрађује стамбену архитектуру руралне и урбане средине. С правом се истиче разлика у приступима грађењу у сеоској и градској архитектури, где ова прва наставља са ослањањем на искуства обичајности и на знање самоуких мајстора, док она друга прихвата иностране утицаје. Појавом модернизма у нашој средини у трећој деценији 20. века, отпочиње *de facto* свесни раскид са традицијом и искуствима архитектонског наслеђа.

Упркос доминацији академизма и надолазећег модернизма у међуратном периоду, једна немала група значајних аутора реализује запажена дела инспирисана фолклорним наслеђем; идеје Бранислава Којића то и потврђују, док опус Момира Корунковића сведочи о томе на који начин се сакрално и урбано архитектонско наслеђе успешно користило у савременој архитектури оног времена.

Два претходно описана поглавља монографије показују ширину Марићевог схватања у вези са облашћу којом се бави. Посебну вредност представља чињеница да се фолклоризам, најчешће схваћен искључиво као феномен руралне средине, овде препознаје и у урбаној архитектури, чиме се разбија поменути предрасуда. Утицаји народног градитељства, сакралне средњовековне архитектуре и иностраних утицаја у овим деловима монографије су приказани у многим својим облицима испољавања, што је сасвим примерено и уочљиво из анализиране праксе посматране епохе.

Четврти део *Регионализам инспирисан народном архитектуром, период 1920. – 1945.*, обрађује узбудљив период наступајућег модернизма и његових веза са градитељским наслеђем као својеврсним антиподом. Поред истакнутих аутора који нису прихватили модернизам (Александар Дероко), занимљиви су примери стваралаца који су покушавали да повежу модернистички израз са наслеђем. Посебно је интересантан један од оснивача Групе архитеката модерног правца, Јан Дубови (Jan Dubový), који се залаже за повезивање интернационалног стила са регионалним и националним просторним и обликовним матрицама.

Најзад, последњи део монографије, који је насловљен *Наслава изражења заснован на регионалној, вернакуларној архитектури, време модерне архитектуре, период 1945. – 2015.*, представља

својеврсну завршницу, где је обухваћен период од завршетка Другог светског рата до данас. Изабрани период и његово именовање „временом модерне архитектуре” још једном потврђују ауторову тежњу за широким захватима у тумачењу догађања у епохи, која, поред несумњиве доминације модернизма, садржи и појаву пост-модернизма у осмој деценији 20. века. Поред изнесеног, чињеница да је и сам аутор истакнути актер описиваног периода видљива је у обради и тумачењима овог поглавља.

Примарна вредност овог монографског штива односи се на прилог *разјашњавању* појма регионализма и то, првенствено, његовим проширивањем и продубљивањем. Ширином тумачења и бројем наведених примера аутор обогаћује обрађивани појам; укључујући одређене „случајеве” у његов оквир, он показује да је регионализам одувек био широко заступљен приступ архитектури у нашој средини. С друге стране, разликовањем урбаног и руралног историцизма, указивањем на градско наслеђе и традицију, Марић доприноси разбијању неких уврежених предрасуда. Најпре је то уверење да су традиција и наслеђе тежишно, чак искључиво везани за сеоску средину, па стога једино рурална средина може послужити као узор стваралачком процесу. Такву погрешну и површну тезу Марић исправља елаборирањем примера који сведоче о непрекинутој урбаној архитектонској традицији наше средине и њеном присуству у различитим епохама развоја домаће архитектуре. Прецизнијим одређивањем појма *фолклоризам*, аутор монографије поставља архитектуру инспирисану сеоским наслеђем на њој примерено место. Таквим поступком ублажава се и својеврсно фаворизовање руралног наслеђа као стваралачке супстанце, које је иначе у великој мери заступљено у домаћим професионалним круговима.

Битан квалитет теоретске основе посматраног текста јесте истицање одреднице Лазара Трифуновића у вези са приступом традицији као стваралачкој основи. Наиме, указујући на разлику између формалистичког и суштинског приступа традицији, Трифуновић се залаже за „...аналитички креативни поступак који се ослања на субјективни доживљај интерпретације традиције...”.² Прихватање традиције треба да буде вид ослањања на *кријеријум*, а не *кулџи*. Оваквим предлогом створен је основ за квалитативни, а не за, рецимо, параметарски однос према вредностима традиције и наслеђа, које се уграђују у савремено архитектонско дело; оно, дакле, треба да изрази систем вредности епохе у којој настаје, као и да буде интерпретација ауторског става о прошлости, што, додуше, једино и може бити. Описани став по-

² Игор Марић, *Регионализам у српској модерној архитектури* (Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије, 2015), 117.

стаје и својеврсни инструмент одређеног метода и најзад, што је можда и најважније, одражава схватање правих основа уметничког стваралачког процеса. Отуда и инсистирање на субјективном доживљају интерпретације традиције, а не на „... директној визуелној препознатљивости...”.³ Прихватањем и истицањем изнетих теза, Марић је указао на суштински исправан однос према наслеђу у свој његовој сложености.

Поменута ширина захвата обрађиване материје као последицу има и документационо вредан преглед домаћих архитектонских дела кроз епохе, а на основу класификационог критеријума примене наслеђа и традиције. Почев од средњовековних манастира, преко 19. века, па до данас наведени су примери који, као што је речено, проширују опсег одређених уврежених појмовних оквира. Многи од наведених примера појављују се први пут у литератури и стоје равноправно са неким, већ увелико афирмисаним делима, што потврђује оправдану тежњу аутора монографије да се изабрана тема продуби.

Методолошка структура за коју се аутор определио прегледног је типа; феномени и епохе се анализирају и приказују у линеарном низу од средњег века до данас, док је временски оквир подељен на четири карактеристична периода, осветљена прегледом дешавања унутар српске културе и иностраних утицаја. Посматрано са уже схваћеног типолошког аспекта, приказана дела нису проматрана по основи намене, већ на основу архитектонских особености, а у односу на присуство обележја традиције. Отуда и разлика по основи садржаја међу поглављима, па се у првом, на пример, анализирају искључиво сакрални објекти, док поглавље о народној архитектури, логично, садржи претежно породичне објекте.

Број и избор обрађиваних примера у монографији свакако представља, као што је већ истакнуто, вредан материјал који ће, с једне стране послужити као подршка сваком будућем разматрању дотичне теме, а с друге даљем евентуалном анализирању сваког појединачног наведеног дела.

Структура описивања и анализирања наведених примера је уједначена. Мера обраде је равномерно распоређена на објекте и ауторе с малим одступањима, што штиву даје тон сведености, и погодна је за свеукупни *преглед* изложене материје без посебног истицања специфичних или важнијих дела и периода. Тиме аутор монографије заузима неутралну позицију у односу на, ипак, различит значај појединих наведених примера или аутора. Наравно, уобичајено је истаћи ствараоце који су се више или чак тежишно по-

³ Ibid.

светили теми традиције током својих професионалних каријера. Деловање Момира Коруновића, Александра Дерока, Бранислава Којића или Божидара Петровића заслужују, можемо рећи, већи простор и дубљу анализу у оквиру прегледног разматрања области којом су се бавили. Део опуса Бранка Таназевића приказан је у нешто већој мери, али само квантитативно, док би истицање савремених стваралаца, по обиму невеликог, али натпросечно квалитетног домета у разматраној области, као што је, на пример, Благота Пешић, засигурно допринело конфигурацији излагања обрађиване материје.

Изнесене особине начина излагања теме у овој монографији последица су, између осталог, и чињенице да је њен аутор, поред тога што је доктор наука, уједно и активни, савремени стваралац на пољу архитектуре. Његова пројектантска активност извесно „боји” и његове ставове. Ауторски приступ било ком виду стваралаштва претежно је субјективан, па се поставља питање да ли је неко ко се тиме претежно бави кадар да демонстрира минималну објективност уколико се упусти у теоријски рад. Постављено питање заправо је сувишно – активни стваралац у односу на теоретичаре свакако може бити мање, условно речено, објективан, али ће он засигурно понудити нешто много вредније – оцену и мишљење профилисано практичним, оперативним приступом стварању, које ће и читаоца увести у свет непосредног творачког искуства.

*Прихваћено за објављивање на сасијанку
Уређивачкој одбора 26. 10. 2017.*